

Марчук А. І.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ВЧИНЕНИМ ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, В СИСТЕМІ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

В останні роки неефективність роботи правоохоронних органів піддавалася широкому обговоренню серед фахівців. Розслідування катувань та жорстокого поводження з людьми органами прокуратури — неефективний механізм, особливо, коли йдеться про застосування тортур в органах поліції та установах виконання покарань. Саме тому створення та належне функціонування Державного бюро розслідування (далі — ДБР) зможе сприяти зменшенню безкарності та припинити ганебну практику застосування тортур в Україні, оскільки, це прямо передбачено у Стратегічній програмі діяльності вищезазначеного органу. До одного із пріоритетів діяльності ДБР відноситься своєчасне запобігання та швидке розкриття злочинів щодо порушення прав людини під час роботи правоохоронних органів.

У Єдиному реєстрі судових рішень міститься всього 421 вирок за ст. 365 Кримінального кодексу України (перевіщення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу). Цей реєстр існує з 2006 року, а отже, в середньому за рік до суду передавалося не більше сорока справ. Так, за 2016 рік суди загальної юрисдикції винесли дванадцять вироків по цій категорії справ. У 2017 році з 286 зареєстрованих правопорушень тільки один обвинувальний акт за статтею 365 КК України передано до суду. Що ж стосується ст. 127 КК України (катування) то за 2016 рік суди загальної юрисдикції не винесли жодного рішення, а у листопаді 2017 року відкрито 31 кримінальне провадження та, звичайно, жодній особі не повідомлено про підозру та жоден обвинувальний акт не передано до суду (Статистична звітність / Генеральна прокуратура України [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820&c=edit&_c=fo). Очевидно тут прийти до висновку про неефективне розслідування злочинів щодо порушення прав людини під час роботи правоохоронних органів.

Вважаємо, що серед суб'єктів системи правоохоронних органів, які потребують особливої уваги Державного бюро розслідувань — це органи та установи виконання покарань, а також слідчі ізолятори, в яких права людини порушуються дуже часто. Цей факт підтверджу-

ється практикою Європейського суду з прав людини. Як відомо, рік тому Україна була на першому місці за кількістю поданих заяв, тоді на розгляді Суду перебувало понад 18 тисяч скарг. І хоча в цьому році ми бачимо різке зменшення скарг, однак воно не пов'язане із покращенням ситуації в сфері дотримання прав людини в Україні. Як відомо Судом було прийнято безпрецедентне рішення «Бурмич та інші проти України», за яким ЄСПЛ викреслив зі свого реєстру понад 12 тисяч скарг на Україну про системне невиконання рішень національних судів, передавши їх розгляд у Комітет міністрів. Зазначимо, що Україна входить до п'ятірки лідерів за кількістю рішень, в яких вона визнається порушником прав людини, посівши четверте місце у цьому невітшному рейтингу (після Росії, Румунії та Туреччини).

У своїй практиці ЄСПЛ неодноразово вказував що стосовно особи, яка позбавлена свободи, або взагалі, якій протистоять працівники правоохоронних органів, будь-яке застосування фізичної сили, яке не було викликано суворою необхідністю внаслідок власної поведінки особи, принижує людську гідність та є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції. Крім того ЄСПЛ у низці справ проти України окрім засудження методів розслідування, які підпадають під катування та жорстоке поводження (див., наприклад, рішення у справі «Дрозд проти України», «Савіцький проти України», «Гриненко проти України», «Жизіцький проти України») вказує на небажання органів влади забезпечити оперативне та ретельне розслідування скарг підозрюваних у злочинах на жорстоке поводження, що відповідно також є порушенням процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

Оперативно-розшукові підрозділи в установах виконання покарань України більшу увагу приділяють так званим неформальним взаємовідносинам персоналу і засуджених. Останнім часом спостерігається динаміка до збільшення таких стосунків в розрізі допущених правопорушень та надзвичайних подій в органах та установах виконання покарань. Так, протягом 2017 року персоналом допущено 209 надзвичайних подій та правопорушень, що значно вище даних показників за останні п'ять років та практично на чверть більше у порівнянні з аналогічним періодом минулого року (на 23 % — 50 випадків). Основна частина неслужбових стосунків припадає на випадки надання персоналом переваг засудженим за матеріальну винагороду (підготовка матеріалів для застосування до засуджених заохочувальних норм, передача грошей, мобільних телефонів, спиртних напоїв, наркотичних речовин тощо).

На жаль, крім викриття намірів хабарництва чи зловживання службовим становищем, не надається належної уваги та не здійснюється ефективного розслідування злочинів щодо порушення прав засуджених під час відбування покарання. Однак в межах сучасної

пенітенціарної системи ще існують елементи старої «радянської ідеології», де співробітники пенітенціарних установ були більш схильні до професійної деформації. Професійна деформація — це не просто пережиток тоталітарної системи або прояв національного менталітету, це загальнолюдський соціально-психологічний феномен. Підтвердженням цього слугує достатньо відомий експеримент, описаний у роботі «Експеримент із модельованою в'язницею», автори якого зробили цікавий висновок, що саме соціальна роль «наглядача» змінює психологію та поведінку людини. Пенітенціарний персонал зазвичай працює в замкнутому і ізольованому просторі, що з часом може призвести до обмеженості і до втрати гнучкості, невинуватого жорстокості відносно засуджених, і як наслідок, вчиненню злочинів щодо них (катування, нелюдське поводження тощо).

Саме тому так важливо, щоб при реалізації своїх завдань Державне бюро розслідувань проводило ефективне розслідування катувань та випадків жорстокого поводження в установах виконання покарань, оскільки якісні результати роботи Бюро будуть сприяти високому рівню довіри з боку громадянського суспільства та підвищенню авторитету України на міжнародній арені, яка, маємо надію, не буде очолювати рейтинги країн, порушників прав людини.

Федчун Н. О.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ПИТАННЯ КОМУНІКАЦІЇ З ДБР

Протидія та, зокрема, попередження злочинності не втратило своєї актуальності, про що свідчить сутність і зміст кримінальної політики в Україні, що надає першорядне значення попередженню (профілактиці) злочинів.

Попередження злочинності являє собою довгострокову орієнтацію держави в сфері протидії злочинності. Вища і кінцева мета якого — максимальне обмеження антигромадських проявів, максимальна нейтралізація причин і умов, що їх породжують.

Таким чином, попередження злочинності — необхідний елемент діяльності будь-якої істинно гуманістичної і правової держави. Отже, система попередження злочинності повинна не тільки ефективно ді-